

Nieuwe parels in de Zuid-Hollandse duinen

Vanaf 1995 zijn op diverse plaatsen achter de zeereep van Berkheide en Meijndel ingrepen gepleegd om het aandeel vochtige duinvalleien fors te vergroten. Veel kenmerkende plantensoorten keerden terug. En er zijn een paar parels bij gekomen.

HARRIE VAN DER HAGEN & MARINA FIJTEN

Kikkervalleien: in 1997 zijn hier infiltratieplassen opgeheven en schoongemaakt, nu groeiplaats van vochtige duinvalleiplanten.
Foto: Joost Bouwmeester

Harlekijn, teruggekeerd langs de Hollandse kust.
Foto: Joost Bouwmeester

Vóór 1870 moeten er in de duinen tussen Katwijk en Scheveningen honderden hectaren vochtige duinvalleien zijn geweest, maar rond 1990 waren daar slechts enkele hectaren van over. Er werd, wat heet, geomorfologisch herstel gepleegd met vaak forse ingrepen. Deze ingrepen vloeiden voort uit een overeenkomst tussen waterleidingbedrijf Dunea en Provincie Zuid-Holland. Na de herinrichting voeren Dunea en Staatsbosbeheer vervolgebouwen uit. De gevolgen blijven ons verrassen. Al na enkele jaren waren er spectaculaire resultaten te zien. Zo veranderde in Berkheide een infiltratiekanaal, gevoed met veel te voedselrijk boezemwater, na het herstel in een bloemrijke duinvallei, mede dankzij het gebruik van voorgezuiverd Maaswater. In Meijndel is al in 1997 een forse oppervlakte infiltratieplassen opgeheven en schoongemaakt: de Kikkervalleien. In de loop der jaren vestigden zich in de natte delen van deze valleien juweeltjes zoals Moeraswespenorchis, Sierlijke vetmuur, Parnassia en

Strandduizendguldenkruid. Een aantal bijzonderheden die recent zijn aangetroffen vormen de kroon op het werk.

Lang verdwenen harlekijn is terug

In het voorjaar van 2012 verscheen een reeds lang verdwenen soort. Meer dan vijftig jaar geleden werd de harlekijn namelijk voor het laatst tussen Hoek van Holland en IJmuiden gevonden. De gestreepte zijden van deze donkerpaarse orchidee lijken op de strepen van een narrenkap. Met zijn 15 cm hoogte torent deze diamant onder de bloemen boven de 2 cm lage vegetatie uit. Tot in het begin van de 20ste eeuw kwam de harlekijn nog in alle provincies voor en was hij plaatselijk vrij algemeen. Weinig inheemse vaatplanten zijn zo sterk achteruitgegaan als deze soort. Nu is de harlekijn vooral te vinden op Texel, Terschelling, Goeree en Schouwen.

Na de vondst van de harlekijn is door beheerders van Staatsbosbeheer extra zorg besteed aan de standplaats om de kans op zaadzetting te vergroten. De exacte plaats is zorgvuldig geheim gehouden en met duindoorns is gepoogd vraat door konijnen te voorkomen. Ongewone maatregelen voor een ongewone schoonheid. Nu is te hopen dat de harlekijn zich voorgoed vestigt. Ondanks dat het zaad heel licht is en dus gemakkelijk overal kan komen, zijn er blijkbaar

Oeverkruid, teruggekeerd in Meijndel.
Foto: Frans Hooijmans

zeer weinig plekken waar de harlekijn de juiste omstandigheden vindt om te kiemen.

Verrassend oeverkruid

In augustus 2012 werd door Frans Hooijmans tijdens een planteninventarisatie van de Kikkervalleien oeverkruid gevonden. De soort staat er bijna bodembedekkend aan de rand van een kwelplas over een oppervlakte van ongeveer tien bij twee meter. Oeverkruid staat in Nederland als “bedreigd” op de Rode Lijst. Een eerdere opgave uit Meijndel dateert waarschijnlijk van vóór 1950 en misschien wel van vóór 1874 toen er nog geen waterwinning in deze duinen was. De aangetroffen groeiplaats is in de zomer van 2013 drooggevallen, maar staat doorgaans gedurende het gehele jaar onder water. De roodbruine kleur valt al van enige afstand op. Vermoedelijk groeide het oeverkruid hier ook in voorgaande jaren, maar viel toen niet op omdat door de hoge waterstand bloei achterwege bleef. Het is vooralsnog een raadsel hoe de soort zich hier heeft kunnen vestigen. De dichtstbijzijnde groeiplaatsen liggen in één van de valleien van De Banken nabij ‘s-Gravenzande en, iets verder weg, op Voorne waar van oudsher groeiplaatsen zijn.

Groenknolorchis, topper onder de beschermde planten van natte duinvalleien.
Foto: Joost Bouwmeester

Groenknolorchis pioniert op nieuwe oevers

In 2012 vond Walter van der Meer (KNNV Leiden) de bijzondere groenknolorchis in Berkheide. Het is een van de weinige plantensoorten die in ons land bescherming geniet vanwege de Europese Habitatrichtlijn. In 2012 ging het om een paar blaadjes die dankzij Eddy Weeda met zekerheid aan de groenknolorchis konden worden toegeschreven. In 2013 waren hier al tientallen bloeiende planten te zien. De plek waar de plant gevonden is, is eigenlijk geen natuurlijk duin. In het verleden is een diepe insnijding gemaakt om dicht bij het grondwater te komen. In het diepe deel is de insnijding tussen de 75 en 200 meter breed. Later zijn aan beide zijden in het hoger gelegen duin infiltratieplassen aangelegd. In de steile overgang onder aan de helling zijn vijftien jaar geleden twee series winputten aangelegd. De waterwinning is zo afgesteld dat het middendeel vochtig is met open water. Jaarlijks wordt er gemaaid en het maaisel afgevoerd. Bij de eerste ronde in 2000 was de renovatie net achter de rug en waren de oevers begroeid geraakt met de eerste pioniers. In de afgelopen 10 jaar heeft het hele gebied zich positief ontwikkeld en zijn op de oevers veel planten verschenen die in natte duinvalleien thuis horen. Met nu de Groenknolorchis als topper.

Hondskruid: soort van zeedorpenlandschap, toenemend rond Katwijk en Noordwijk.
Foto: Joost Bouwmeester

Hondskruid in het zeedorpenlandschap

Het bloemenfestijn blijft echter niet beperkt tot deze natte duinvalleien. In de Coepelduynen (duinen tussen Katwijk en Noordwijk) is het hondskruid vanaf 2008 niet meer alleen op noordhellingen te vinden maar ook in een vochtige duinvallei. Hier neemt de soort toe met in 2013 al zo'n 150 bloeiende planten. Verder is het hondskruid sinds 2012 vanuit de Coepelduynen aan de wandel gegaan en is in twee nieuwe gebieden opgedoken, namelijk in de Vriezeweiden zuiden van Katwijk en in het terrein van de Noordwijkse Golfclub ten noorden van Noordwijk.

Deze orchidee met piramidevormige bloeiwijze is sterk gebonden aan het zogeheten zeedorpenlandschap. Dit droge duinlandschap is door kleinschalige activiteiten vanuit de zeedorpen in het verleden positief beïnvloed. Het zeedorpenlandschap is nagenoeg beperkt tot Nederland en daardoor internationaal zeer belangrijk. Ook de plantengemeenschappen van dit landschapstype met soorten als wondklaver en nachtsilene komen buiten Nederland nagenoeg niet voor. De Coepelduynen zijn een van de fraaiste voorbeelden van zo'n zeedorpenlandschap: over het klaphek kijkend aan de noordoostzijde van het gebied zie je in de zomer een prachtig tapijt aan bloemen waar vooral wondklaver, grote ratelaar en nachtsilene uitbundig floreren, een oase voor een zomerse wandeling.

HARRIE VAN DER HAGEN IS BELEIDSMEDEWERKER
NATUURSTRATEGIE BIJ DUNEA
MARINA FIJTEN IS BOSWACHTER INVENTARISATIE EN
MONITORING BIJ STAATSBOSBEHEER

